

BİRHAN KESKİN'İN “SOĞUK KAZI”SI

Birhan Keskin's “Soğuk Kazı”

Emel KOŞAR*

ÖZET

Birhan Keskin; dili, söyleyişteki samimiyeti ve ustalığıyla bir şair olarak çağdaşlarından ayrılır. Keskin, şiirlerinde ölüm ve zaman gibi varoluşsal problemlere değinir. *Soğuk Kazı*'da yer alan şiirlerinde yalnızlık ve ölümün dehlizlerinde gezinen Keskin, zamanı sorgularken halk kültüründen, tarihten ve Yunan mitolojisinden faydalanır. Keskin, *Soğuk Kazı*'da ateşle suyun zıtlığından yola çıkarak insanın dünyadaki serüvenini şiirleştirir. Şair, toprak ve suyun, sıcak ve soğukun birbirlerini tamamlayıcığını jeolojik terimlerle ve halk söyleyişleriyle anlatır. Dünyanın meydana geliş ve insanın yaratılış macerası bir arkeolojik kazıyı andırır. Keskin, üç bölümden meydana gelen (Soğuk Kazı, Dünyanın Katı Huyu, Soğuk Kazı) *Soğuk Kazı*'daki “Tüf”, “Soğuk Kazı”, “Suyun üstünü kaplayan şeyler”, “Flamingo I”, “Flamingo II”, “Flamingo III”, “artık her şey tüccarların elinde” gibi şiirlerinde insanın yabancılık duygusunu, uyumsuzluğunu, iletişimsizliğini simgeleyen ifadelerle yer yer rüya atmosferi meydana getirir. Birhan Keskin, *Soğuk Kazı*'daki birbirlerini tamamlayan, yalanlayan ve birbirlerine gönderme yapan şiirleriyle dünyanın katmanlı yapısına uyum sağlayamayan insanın mutsuzluğunu sözün katmanlarını aralayarak yansıtır. Gerçek ile rüya arasında sıkışmış insanın derinleşen yalnızlığını şiirleştirirken dilin imkânlarını da zorlar.

Anahtar Kelimeler: şiir, tarih, rüya, Yunan mitolojisi.

ABSTRACT

Birhan Keskin comes to the fore from her contemporaries with her language, the sincerity of the way of her speaking and her mastery. Keskin mentions existential problems like death and time in her poems. In the poems that appear in *Cold Excavation*, Keskin who navigates in the tunnels of loneliness and death, questions time and while she does that she benefits from folklor, history and Greek myth. Keskin poetises the adventure of human in this world based on the oppositeness of fire and water with geological terms and the way of speaking of the folk in *Cold Excavation*. The adventure of creation of the world and human kind resembles an archaeological excavation. In the poems like “Tuff”, “Cold Excavation”, “the things that covers on the water”, “Flamingo I”, “Flamingo II”, “Flamingo III”, “Everything is in the hands of merchants now” that appear in *Cold*

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-İstanbul. E-posta: kosaremel@gmail.com

Excavation that occurs from three parts (Cold Excavation, The Strict Habbit of The World, Cold Excavation), Keskin creates the atmosphere of dream in places with the expressions that symbolises the feeling of strangeness, disjointness, miscommunication of person. Birhan Keskin reflects the unhappiness of person who can't fit in to the layers of world while she separates the layers of word with the poems that complating, lying and making reference to each other in *Cold Excavation*. While she poetises the person who gets stuck between reality and dream, she pushes the possibilities of language.

Key Words: poem, history, dream, Greek myth.

Giriş

İlk şiirini 1984 yılında yayımlayan ve 1995-1998 yılları arasında arkadaşlarıyla birlikte Göçebe dergisini çıkaran Birhan Keskin okur tarafından ilgi görse de onun şiiri üzerine akademik bir çalışma yapılmamıştır. Birhan Keskin şiirlerinde aşk, yalnızlık ve tabiata odaklanarak dilin kaynağını sorgular. Şair olarak amacı kendi deyimiyle okurda duyuşu (his, algı...) harekete geçirmektir. Keskin, şiirlerinin katmanlı yapısıyla çağdaşlarından ayrılır.

Birhan Keskin, Soğuk Kazı'da (2010) dünyanın tortullarını (göl ve deniz diplerinde, çukur yerlerde çökelmeyle meydana gelen, tabakalı kayaç) ateşle suyun karışıklığıyla birlikte şiirleştirir. Yerkabuğunu (dünyanın, hayatın katı, sert tarafı) şiirle (duygu) aralar. Keskin, şiirlerinde sıcak ve soğukun birbirlerini tamamlayıcılığı üzerinde durur. Şairin dili kullanmaktaki ustalığı özellikle "Tüf", "Soğuk Kazı" gibi şiirlerde öne çıkar. Soğuk Kazı üç bölümden meydana gelir: Soğuk Kazı, Dünyanın Katı Huyu, Soğuk Kazı. Keskin'in Soğuk Kazı'sı arkeolojik nesnelere (tortul, tüf) medeniyetlerin başlangıcına, aşamalarına, insanın yaradılışına ve varoluş probleminde odaklanır. Jeolojik terimleri yer yer türkülerini andıran halk söyleyişleriyle birlikte kullanan Keskin, şiirin sözde derinleşme ve sözün katmanlarını aralama sanatı olduğunu kanıtlar.

Soğuk Kazı

Paracelsus'a göre ateş hayattır ve ateşe yataklık eden bir şey gerçekten hayatın filizini taşır (Bachelard, 1995: 69). Ateş, erkekliliği simgeler. Çünkü ateş, iki odun parçasının yavrusu ve aşklarının meyvesidir. Doğar doğmaz onları yok eder (Bachelard, 1995: 27-29). Ateşin erkekliliğinin karşısında su, daha dişil bir unsurdur. Onların birlikteliği (sıcak nemlilik), karışıklığı ve yaratılışı simgeler (Bachelard, 2006: 115-116). Toprak ise ateş ve suyun arasında tamamlayıcı bir unsurdur.

Doğumun anlatıldığı “Tüf”te kabuğunu kıramayan şiir öznesi, içinde bulunduğu ateş gölünde, dünyanın karnında kırmızı sıkıntısından kurtulamaz ve kıvranıp durur. Şiirde anne olarak görülen dünya; koruyucu ve kollayıcılığının yanı sıra yakıcı bir varlıktır. Bir volkanı andıran anne karnındaki ateş gölünün kırmızılığı cezbedici olduğu kadar yakıcı ve hasar vericidir. Şiir öznesi, kırmızı bir yoldan geçerek volkandan fıskıran ateşle birlikte doğar. Doğumla farklı bir mekâna ve zamana geçen kişinin yaşadığı travma tasvir edilir. Doğumun sarsıntısı, dışarıdaki dünyanın soğukluğu içerideki kara, küllü atmosferden, rehin hayattan farklıdır. Dışarıdaki hayata uyum sağlamak kolay değildir:

*Kurduğu sözde göz göz boşluklar olacak.
Dili soğumuş çoktan. Bedeni dikenli.
Dönüp tamamlayacak mı hatırlayacak mı
Bilmiyor (s. 15).*

Keskin’in insanın varoluş problemini sorguladığı “Tüf” şiirinin boşluklarını okur doldurur. Okurun yorumuyla tamamlanan, zenginleşen, başkalaşan “Tüf”; soğuk kazının başlangıcı olarak kabul edilebilir. Volkanik patlama sonucu küllerden meydana gelen tüf, ateşin soğuyan hafızasıdır. Tüf, yeryüzünde soğuyup katılaştıran magmanın gözenekli bir parçası olduğu için patlamanın şiddetini, ateşin gökyüzüyle buluşarak yeryüzüne ulaşmasını hatırlatır. Kırmızının kararma sürecine işaret eder.

İnsanın dünyaya atılmışlığı (terk edilmişliği); onun düşüşünü (dünya içinde olma gerçekliği) ve eksikliğini ortaya koyar (Çüçen, 2003: 117). Tüf, adı geçen şiirde dünyaya fırlatılmış insanın yabancılik duygusunu, uyumsuzluğunu, iletişimsizliğini simgeler. Keskin’in Soğuk Kazı’sında, toprak ve suyun birlikteliği/karşıtlığı dünyanın özünü yansıtır. Kitapta, insanın çamurdan yaratılışına ve dünyanın ölümlere mezar olarak sahip çıkışına göndermeler yapılır.

“Suyun üstünü kaplayan şeyler” şiirinde, suyun üstünde yatan beyaz büyük hayvan, tabiatın kanunlarına uyum sağlayamayanların ve kendini dünyanın tabakaları arasında sıkışmış gibi hissedendenlerin sıkıntılarını yansıtır. Rüyalarını hatırlayamayan, hatırlamak istemeyen şiir öznesi gerçek dünyaya adapte olmakta zorluk yaşar:

*[Güller açtıkça kesilmeli diyor anne
Oysa,
Tabiatın kanunlarına hiç alışamadım ben.
Ve rüyamda çok gerekmedikçe bir şey görmem] (s. 18).*

“Flamingo I”, “Flamingo II”, “Flamingo III” şiiirlerinde bir gölden öbürüne geçen anılar, suyun geçmişi hatırlatan gücünü ve tuzun halk kültüründeki yerini çağırıştırır:

*Hayata deđdiđim yer bir tuz zerresi
Kırpıklarımde kırılan ses tuzun sesi
Tuz bastım kalbime sakladım seni
Yürüdüđüm ömrüm değil, keskin
Bir tuz hikâyesi (Flamingo III, s. 22).*

Tuz; besin kurutmada ve saklamada, temizlikte, deri tabaklamada, madencilikte kullanılır (Gölbaş ve Başıbüyük, 2012: 47-48). İnsanın yediği tek kaya türü tuz, tarih boyunca zenginlik ve bereketi simgelemiş, mumyalama işleminde kullanılan tuzdan şehirler inşa edilmiş, halktan tuz vergisi alınmıştır. Toprakta ve denizden elde edilen tuz, halk kültüründe kutsaldır, bereketi kaçırmaması diye yere dökülmez.

Keskin’in adı geçen şiiirlerinde bir zerresi bile kıymetli olan tuzun toprakla suyun buluştuğu nokta olmasına ve hayatı tatlandırmasına değinilir. Tuzun hikâyesi, insanlığın hikâyesidir. Tuzun sesi, insanlığın sesidir. “Kalbe tuz basmak”, yaraya tuz basarak iyileştirmekten ziyade onun acısını çoğaltmaktır. Yukarıda yer alan dizeler, “tuz-ekmek hakkı” deyimindeki gibi dünyanın insan üzerindeki hakkını çağırıştırır ve Keskin’in şiiirini tuzun sık sık yer aldığı halk şiiirine bağlar.

“Turşu” şiiirinde ise, turşunun tuzla birlikte zamana karşı verdiği savaştan yola çıkılarak anıların da unutulmamak için tuza ihtiyacı olduğu vurgulanır:

*Tuzu bekler bazı şeyler.
Bir avuç sarmısak, asitli anılar
Birkaç sođan.*

*Tuzu bekler
Can eriđi,
Kayıp ve rüya (s. 37).*

Badem, halk kültüründe bolluğu bereketi simgeler, şifa kaynağı badem ağacının çiçekleri baharı müjdelere. “Badem” şiiirinde bademin katlı yapısı ve olgunlaşma (içi olgunlaşan, kabuğu incelen) evreleri sebebiyle tasavvufta nefsi terbiye etme basamaklarından biri (Tosun, 2006: 60) olarak yer almasına gönderme yapılır. Paul Celan’ın Bademlerden Say Beni kitabının isminin zikredildiği “Badem” şiiirinde, hayatın kısa ve yalan dolu

olduğu vurgulanırken Celan'ın dizelerini alıntılan Keskin'in onun acılarına ortak olma isteği göze çarpar:

*Hani o ilk sabah olurkenki
güzelliği dünyanın kısacık,
ve kabuğun uzun sürdüğü
ve sonra hepsinin yalan olduğu
bu kattan sonra, bu acı türküye
kat kat beni de kat, beni de.
Badem sana neyse, o değil bende (s. 24).*

“Artık her şey tüccarların elinde”de şiir, isteyen kişinin girip çıkabildiği bir rüya-evidir. İnsanın en yaralı yeri, uykusudur. Savunmasız bir alan olduğu için uykudan kaçış, dünyadan (gerçeklerden) kaçıştır:

*Bu evde uykudan söz etmeyelim,
Getir hâtıranı, ko gelsin o da, ben senin hâtıranı öpüp başıma.
Ama döndüğünde Mihrimah, n'olur uyuma (s. 31).*

Yunan mitolojisinde Unutuş şehrindeki Lethe (Unutuş) nehri, yeryüzündeki bütün suların kaynağıdır. Bütün sular ondan çıkar ve özlemle ona geri döner, onda kendilerini unuturlar. Unutuş nehrine giren bazı insanlar boğulur, boğulmaktan korkmayanlara ise ölümsüzlük armağan edilir. Ölümsüzlük, kişinin geçmişte yaşadığı acıları unutup sadece güzellikleri hatırlamasıdır. Nehre giren Lethe kendini unutmaya hazır olanların mutlu ve aydınlık ülkesine ulaşır. Gecenin hiç yaşanmadığı bu yeri anlatmak için Unutuş şehrine gider ve orada anlattıklarına inanmazlar, onu ölünceye kadar kapalı bir yerde tutarlar.

Keskin'in adı geçen şiirinde Lethe'nin (Necatigil, 2017: 51) (unutuş) suyundan içenlerin geçmişlerini unutmalarına ve hatırlama nehri Mnemosyne'nin (hafıza ve dil tanrıçası) suyundan içenlerin geçmişlerini hatırlamasına, bu zıtlığa ve seçime (Yunan mitolojisinde ölü ruhlar hangi ırmaktan su içeceklerine kendileri karar verirler) gönderme yapılır. Adı geçen iki nehirle de yıkanan şiir öznesi unutmaktan, uyumaktan, rüya görmekten korkar:

*Lethe ve mnemosyne. Yıkandım ben Mihrimah, ikisiyle de.
Yıkandım ama unutmak ne kelime, hâtıra ne!
[Bak tam burası. En yaralı yerim benim. İnsanın uyku
dediği.] (s. 30).*

Mihrimah'a (Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kızı) seslenen şiir öznesi (Mimar Sinan) aşkını ölümsüzleştirmek ve hayranlığını kalıcı hâle getirmek için iki camii (rüyaevi, Üsküdar ve Edirnekapi'da) inşa

eder. Mihrimah'ın (güneş ve ay) doğum gününde (gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart'ta) Edirnekapı'daki camiinin tek minaresinin arkasından güneş batarken Üsküdar'daki camiinin minareleri arasından ay doğmaktadır. Adı geçen şiirde “güneş ve ay”, “gece ve gündüz”, “unutmak ve hatırlamak” uyku ve rüyanın, gerçek ve hayalin simgesidir. Ne her şeyin tüccarların elinde olduğu gerçek hayat ne de rüyalar insanı mutlu edebilir.

“Kritik kütle” şiiri, “Artık her şey tüccarların elinde” (s. 32) dizesiyle bir önceki şiire bağlanır. Koyu bir boşlukta savrulan insana ağrısını unutturabilecek ateşböceklerinden bahsedilirken rüyaların gerçekliği sorgulanır.

“Depozit”te diline taş karışan ve ağrısından kurtulan şiir öznesi, taş kadar sert ve ağırdır. Aynı zamanda yalnızdır. Taşla kendini özdeşleştirerek dünyanın katılığına ve sıkıcılığına karşı savunma mekanizması geliştirir:

*Bana uzak diyarların taşlarını topladığınızda
Teşekkür edemedim size bir ara bağışlayın.
Ben o topladığınız taşlar kadar baş ağrısıyım (s. 39).*

Dünyanın Katı Huyu

Mekanik tortullar (kil, mil, buzul taşları), kimyasal tortullar (kayatuzu, dikit, sarkit, traverten) ve organik tortullar (mercan kalkerleri, tebeşir, kömür) gibi insanlar da farklılıklara sahip olsalar da özlerinde katmanlı ve karmaşık bir yapıya sahiptirler. Buldukları ortamdan etkilenirler.

“İstanbul” şiirinin öznesi, yaşadığı şehre (İstanbul) ne kadar benzediğini örneklerle açıklar. Dünyanın sertliği, katılığı insana sirayet eder. Bu sebeple insan, hayatta kalabilmek için sert olmak ve yaşadığı yere uyum sağlamak zorundadır. İnsanın geçmişini ve geleceğini bulunduğu mekân belirler:

*Gezmediğin yerlerim vardır mutlaka
Beklerim, yeraltı mağ'raları
Bir ayağım geçmişte kalmış alamam
Öbürü kuduğun bahtımmış, eline ayarlı (s. 47).*

“Gazze” şiirinin öznesi Gazze'de saldırıda ölen, yaralanan insanların acısını paylaşır. Serin ve kanlı çölün çocuklara mezar oluşunu, insanların şeytanı aratan kötülüklerini ve zalimliklerini Divân şiirine gönderme yaparak vurgular:

*Yağmurda karda doluda iki kere sev beni,
Altüst edilmiş cümleyim ben senin elinde*

*Zalimin rişte -i ikbalini bin ah bile bazen
Kesmiyor, gördün işte, delik değişim ben (s. 56).*

Dünyanın katılaşması gibi insan da hayatta kalmak için bulunduğu mekâna benzer ve giderek katılaşır. Kendine iyice yabancılaşır.

Soğuk Kazı

“Soğuk Kazı”da düzyazıya yakın bir şekilde, büyüklü küçüklü harflerin, kelimelerin ve Ctrl V, Kontrol C, Kontrol V gibi tuş isimlerinin sıralanmasından meydana getirilen resimlerle şiir görselleştirilir. Kelime ve ses tekrarları, şiirin bir yansıtma ve kurma sanatı olduğu kadar yıkma ve bozma sanatı olduğunu da gösterir.

Sonuç

Birhan Keskin’in şiirlerinin derinliğine indikçe ve katmanlarını araladıkça hayatı sorgulayan şairin dilin imkânlarını zorladığı görülür. Sözcüklerin çok anlamlılığını öne çıkaran şair, şiirin çağrışım gücünü arttırırken çeşitli terimlerden faydalanır. Keskin Soğuk Kazı’da, birbirlerini tamamlayan, yalanlayan, birbirlerine gönderme yapan şiirleriyle dünyanın katı, soğuk, katmanlı yapısını işaret eder. Ateş ve suyun birbirine düşmanlığından ve muhtaçlığından yola çıkarak nehirlerle, kayalara, taşlara yaslanan insanın yalnızlığını, gerçek ile rüya arasındaki sıkışmışlığını tasvir eder. Keskin’in şiirlerinde ne gerçek ne de rüya; insanı mutlu edebilir. Bir gaz bulutunun soğumasıyla meydana gelen dünyanın evren içindeki zerre kadar yeri, insanın fırlatılmışlığına, değersizliğine, kendine yabancılaşmasına işarettir. Doğumunun travmasını, sarsıntısını ömür boyu atlatamayan insan, tabiatın sert ve dikenli yapısına uyum sağlayamaz. Soğuk Kazı, insanın varoluş problemiyle birlikte sürer gider.

Kaynakça

- Bachelard, Gaston (1995). *Ateşin Psikanalizi*. (Çev: Aytaç Yiğit). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2006). *Su ve Düşler*. (Çev: Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birhan Keskin *Şiiri ve Ba-10. Altın Portakal Şiir Ödülü Sempozyumu* (2008). (Haz. Ahmet Tüzün, Yüksel Büyükuysal). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çüçen, A. Kadir (2003). *Heidegger’de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Gölbaş, Alper; Başbüyük, Zeynel (2012). “Anadolu Kültür Oluşumunda Tuzun Rolü”. *Batman University Journal of Life Sciences*, 1/1: 45-54.
- Keskin, Birhan (2010). *Soğuk Kazı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Necatigil, Behçet (2017). *Mitologya*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tosun, Necdet (2006). “Tasavvufda Meyve”. *Meyve Kitabı*. (Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen). İstanbul: Kitabevi, 55-66.